

OLGA MASTIANICA

Lietuvos istorijos institutas

KĄ DARYTI SU SPAUDA? VIETINĖ RUSIJOS IMPERIJOS VALDŽIA IR VILNIAUS PERIODINĖ SPAUDA 1905–1914 M.

ANOTACIJA. Straipsnyje nagrinėjamas klausimas, kaip po 1905 m. spalio 17 d. Rusijos imperatoriaus Nikolajaus II manifesto, kuriuo deklaruota žodžio laisvė, aukščiausioji Vilniaus valdžia vertino periodinės spaudos įtaką idėjų, nuomonių sklaidai bei atitinkamų nuostatų formavimui, kiek siekė (arba nesiekė) šią įtaką riboti.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Periodinė spauda, Vilniaus generalgubernatorius, Vilniaus gubernatorius, cenzūra, 1905 metai.

ABSTRACT. The article addresses the issue of how, following the manifest of 17 October 1905 of the Russian emperor Nikolai II, which declared the freedom of expression, the top authorities of Vilnius approached the influence of the periodical press on the spread of ideas and opinions and formation of respective attitudes, and to what extent they aimed (or did not aim) to restrict that influence.

KEYWORDS: periodical press, governor-general of Vilnius, governor of Vilnius, censorship, 1905.

Įvadas

Ką daryti su spauda? Šį klausimą po 1905 m. spalio 17 d. imperatoriaus Nikolajaus II manifesto dėl valstybės santvarkos tobulinimo uždavė ne vien Vyriausios spaudos reikalų valdybos viršininkas Aleksejus Belgardas (*Алексей Валерианович Бельгард*,

1905–1912), bet ir vietiniai gubernatoriai¹. Manifeste paskelbtą žodžio laisvės principą periodinių leidinių redakcijos sutiko itin džiaugsmingai, manydamos, kad Rusijos imperijoje panaikinus išankstinę cenzūrą, periodikoje galima nevaržomai reikšti savo nuomonę, vertinti valdžios veiksmus, tapti visuomenę mobilizuojančiu įrankiu, daryti įtaką jos nuostatoms, nuomonėms, vertybėms. Maskvoje, Sankt Peterburge, Odesoje, Kyjive, Varšuvoje ir Vilniuje redaktoriai atsisakė teikti leidinius prevencinei cenzūrai ir steigė draugijas „žodžio laisvei“ apginti. Vietiniai cenzoriai atsidūrė aklavietėje, kurią atsiminimuose taikliai apibūdino Odesos užsienio spaudos atskirasis cenzorius Anatolijus Jegorovas (*Анатолий Евгеньевич Егоров*, 1881–1906):

Po manifesto cenzūros komiteto duris buvom uždarę, bijodami, kad įsiverš laisvės skonią pajutę redaktoriai, reikalaudami grąžinti anksčiau uždraustų straipsnių tekstus. Dabar jau niekas, netgi centrinė valdžia, negalėjo tiksliai atsakyti, kas teisėta, o kas ne².

Vietiniai gubernatoriai susiklosčiusią situaciją sprendė skirtingai. Maskvos generalgubernatorius Sergejus Geršelmanas (*Сергей Константинович Гершельман*, 1906–1909), kiekvieną dieną skaitydamas miesto periodinę spaudą, mėlynu pieštuku žymėjo „kenksmingas“ idėjas, ir šią medžiagą perduodavo vietiniam cenzūros komitetui, tikėdamasis atitinkamų sprendimų³, o Estliandijos ir Kaukazo gubernatoriai nutarė atsisakyti išankstinės periodinių leidinių cenzūros⁴. Bemaž po dviejų mėnesių nuo manifesto paskelbimo Nikolajus II patvirtino „Laikinasias periodinės spaudos taisykles“ (*Временные правила о повременных изданиях*)⁵, kuriomis panaikino prevencinę periodinių leidinių cenzūrą, bet įteisino baudžiamąją redaktorių atsakomybę už „pavojingą“ turinio informaciją. Nuo šiol redaktorių ir periodinių leidinių likimą sprendė ne vien vietiniai cenzūros komitetai, bet ir teismo rūmai, o vietiniai gubernatoriai įgijo teisę kontroliuoti cenzūros procesą, savo nuožiūra už valdžiai netinkamo turinio informaciją skirti administracines baudas periodikos leidėjams ir redaktoriams.

Kaip rodo pavieniai užsienio istoriografijos tyrimai, vietinių gubernatorių santykis su periodine spauda buvo skirtingas. Varšuvos generalgubernatorius Georgijus Skalonas

¹ А. В. Б е л ь г а р д, *Воспоминания*, Москва, 2009, с. 360; Н. Г. П а т р у ш е в а, *Цензурное ведомство в государственной системе Российской империи во второй половине XIX – начале XX века*, Санкт-Петербург, 2013, с. 328–330; Vilniaus generalgubernatoriaus A. Frezės telegrama Vidaus reikalų ministrui P. Durnovo, 1905 m. lapkričio 15 d., Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 378, ap. 1905 BS, b. 401, l. 16.

² А. Е. Е г о р о в, Страницы из прожитого, *Цензура в России в конце XIX – начале XX века. Сборник воспоминаний*, Санкт-Петербург, 2003, с. 157–158.

³ А. В. Б е л ь г а р д, *min. veik.*, p. 360–361.

⁴ Н. Г. П а т р у ш е в а, *min. veik.*, p. 332.

⁵ № 26962. 24 ноября 1905 г. Именной Высочайший указ данный Сенату о Временных правилах о повременных изданиях, *Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье*, т. XXV, 1905. Отделение I от № 25605–27172, 1908, с. 837–839.

(Георгий Антонович Скалон, 1905–1914) skrupulingai rinko vietinio cenzūros komiteto pirmininko kandidatūrą, savo nuožiūra skelbė privalomuosius aplinkraščius, pagal kuriuos periodinių leidinių redaktoriai, skatinę visuomenę „kelti mitingus ir demonstracijas prieš vietinę valdžią“, dažnai gaudavo administracines nuobaudas, akylai prižiūrėjo konfiskuotų periodikos numerių pardavimą gatvėse, platinimą viešojo maitinimo įstaigose⁶. Tačiau, kaip taikliai pastebėjo lenkų spaudos tyrinėtojas Henrykas Bałabuchas, XX a. pradžioje negalima kalbėti apie atskirą vietinių gubernatorių politiką periodinės spaudos atžvilgiu⁷. Periodinės spaudos klausimas Varšuvos generalgubernatoriui buvo ypač svarbus 1905 m. revoliucijos metais, kai reikėjo sumažinti visuomenės aktyvumą ir priešiškus vietinei valdžiai, vėliau G. Skalono dėmesys periodikai vis labiau silpo⁸. Antonas Kotenko, nagrinėjęs vietinės valdžios santykį su periodine spauda dabartinėje Ukrainos teritorijoje, pastebėjo, kad gubernatoriai, kitaip nei Kyjivo cenzūros komiteto pirmininkas, neretai siekė riboti rusiškų nacionalistinių organizacijų idėjų sklaidą periodinėje spaudoje, slapta kreipdamiesi į centrinę valdžią, prašydami uždaryti kai kuriuos leidinius, kurstančius tautinę nesantaiką⁹. Tiesa, tuo pat metu vietinė aukščiausioji valdžia Kyjive finansiškai rėmė rusų kalba leidžiamą periodiką kaip atsvarą leidžiamai ukrainiečių kalba, kurios po 1905 m. spalio 17 d. manifesto labai padaugėjo ir kurios žanrinis pobūdis keitėsi¹⁰.

Lietuvos istoriografijoje vietinės valdžios santykis su periodine spauda XX a. pradžioje¹¹ atskirai nenagrinėtas, nors atkreiptas dėmesys į cenzūros poveikį lietuviškų knygų leidybai, Kauno periodikos raidai¹². Lietuvos, o iš dalies Rusijos, Baltarusijos tyrinėtojus pirmiausia domino Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto (*Временный комитет по делам печати*) veikla, jo darbo rezultatai ribojant valdžiai „pavojingų“ idėjų sklaidą knygose ir periodinėje spaudoje¹³. Vien keliuose spaudos

⁶ H. Bałabuch, *Nie tylko cenzura. Prasa prowincjonalna Królestwa Polskiego w rosyjskim systemie prasowym w latach 1865–1915*, Lublin, 2001, s. 48–50; М. Рольф, *Польские земли под властью Петербурга. От Венского конгресса до Первой мировой*, Москва, 2020, с. 358, 360.

⁷ H. Bałabuch, min. veik., p. 36.

⁸ Ten pat, p. 266.

⁹ A. Kotenko, An Inconsistently Nationalizing State: The Romanov Empire and the Ukrainian National Movement, *The Tsar, The Empire and the Nation. Dilemmas of Nationalization in Russia's Western Borderlands, 1905–1915*, eds. D. Staliūnas, Y. Aoshima, Budapest–NewYork, 2021, p. 27–28.

¹⁰ Ten pat, p. 22.

¹¹ Visuminis cenzūros politikos XIX a. pirmoje pusėje tyrimas: Z. Medišauskienė, *Rusijos cenzūra Lietuvoje XIX a. viduryje*, Kaunas, 1998.

¹² V. Černiauskaitė, Cenzūros poveikis lietuviškų knygų leidybai 1904–1914 metais, *Bibliografija 2002. Mokslo darbai*, 2003, p. 37–42; N. Lietuvninkaitė, Kauno periodinės spaudos cenzūra 1900–1914 metais, *Knygotyra*, t. 37, 2001, p. 173–181.

¹³ V. Černiauskaitė, min. veik., p. 39–40; Н. Г. Патрушева, Ревизия Временного комитета по делам печати в Вильно в 1914 г., *Кныготыра*, t. 47, 2006, p. 142–147; Е. Цумарева, „Цензурный

istorijos tyrimuose pastebėta, kad vietiniai gubernatoriai buvo atkreipę dėmesį į informacinį lauką. Vienas jų – Vilniaus generalgubernatorius Aleksandras Frezė (*Александр Александрович Фрезе*, 1904–1905), akylai stebėjo, kaip atkuriamą lenkišką periodinę spaudą Vilniuje. Po daugelio metų atkurtam lenkiškam dienraščiui *Kuryer Litewski*¹⁴, kurio pirmasis numeris išėjo 1905 m. rugsėjo 1(14) d., jis parinko valdžiai lojalų ir jai artimą asmenį Ipolitą Korviną-Milevskį (*Hipolit Korwin-Milewski*, 1848–1932)¹⁵. Tačiau A. Frezės mąstymo ir veiksmų logika atskirai nenagrinėta, tad lieka atviras klausimas, kiek šiam Vilniaus generalgubernatoriui rūpėjo periodinės spaudos lietuvių ir žydų kalbomis leidybos reikalai, kuri 1904–1905 m. taip pat atsikūrinėjo. Daugiau dėmesio Lietuvos historiografijoje skirta Piotru Veriovkiniui (*Пётр Владимирович Верёвкин*, 1862–1945), kuris Kauno gubernatoriaus pareigas ėjo 1904–1912 m., 1912–1915 m. dirbo Vilniuje. Kaune atskiras cenzūros komitetas nebuvo įsteigtas, todėl nuo Kauno gubernatoriaus ir vicegubernatoriaus akylumo priklausė valdžiai „pavojingų idėjų“ sklaida periodinėje spaudoje. Nijolės Lietuvinkaitės teigimu, P. Veriovkinas ir Kauno gubernijos vicegubernatorius Nikolajus Griazevas (*Николай Дмитриевич Грязев*, 1905–1910) ypatingą dėmesį skyrė lietuviškajai periodinei spaudai: „stengėsi priversti ją atsakyti visų tautinio savarankiškumo idėjų, propaguoti paklusnumą imperijai“¹⁶. Periodika, leista rusų kalba, Kauno aukščiausiai valdžiai rūpėjo tai atvejais, kai ji atstovavo žydų etnosocialiniams interesams¹⁷. P. Veriovkino iniciatyva, kai jis ėjo Vilniaus gubernatoriaus pareigas, įvyko neeilinė Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto revizija, pasibaigusi komiteto pirmininko nušalinimu¹⁸. Tačiau, kaip esame minėję, gubernatorių santykis su periodine spauda atskirai nenagrinėtas net 1905 m. įvykių metu, kai aukščiausioji vietinė valdžia turėjo susidurti ir vertinti spaudos įtaką visuomenės aktyvumui.

Šiame straipsnyje nuosekliai tirsime vietinės aukščiausios valdžios požiūrį į periodinę spaudą po 1905 m. spalio 17 d. manifesto iki 1914 m. liepos 20 d., kai pasikeitęs politinėms sąlygoms, etninėje Lietuvoje buvo įvesta karo cenzūra. Nagrinėsime klausimą, kiek Vilniaus generalgubernatoriui, Vilniaus gubernatoriams, turėjusiems teisę

труд невыносим“. О деятельности Виленского временного комитета по делам печати (1907–1914 гг.), *Вестник МДУ имя А. А. Куляшова*, 2014, № 2 (44), с. 28–33.

¹⁴ *Kurier Litewski* (liet. „Lietuvos kurjeris“) – pirmasis Lietuvos laikraštis, ėjęs 1760 m. balandžio 19 d. – 1763 m. rugpjūčio 19 d. Vilniuje kartą per savaitę.

¹⁵ Pl. žr.: J. Jurkowski, „Kurier Litewski“ w latach 1905–1907, *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 1983, t. 22/1, s. 80–82; J. Sawicki, „Kurier Litewski“ Hipolita Korwin-Milewskiego, *W kraju i na wychodźstwie. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Sławomirowi Kalembce w sześćdziesięciopięciolecie urodzin*, red. J. Sobczyk, L. Kuk, N. Kasperek, Z. Karpus, Toruń–Olsztyn, 2001, s. 354–356.

¹⁶ N. Lietuvinkaitė, min. veik., p. 182.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Н. Г. Патрушева, Ревизия..., с. 145.

kontroliuoti Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto, Vilniaus spaudos ir knygynų inspektorius, Vilniaus miesto policijos viršininko veiklą, buvo svarbus periodinės spaudos klausimas, kiek aukščiausioji vietinė valdžia dėjo pastangų užtikrinti šių institucijų bendradarbiavimą, siekiant užkirsti kelią valdžiai „kenksmingos“ informacijos sklaidai. Manytume, kad tokia tyrimo prieiga leistų atsakyti į dar vieną klausimą, kiek ir kaip XX a. pradžioje aukščiausioji vietinė valdžia (ne vien Vilniaus laikinasis spaudos reikalų komitetas) vertino periodinės spaudos įtaką idėjų, nuomonių sklaidai bei atitinkamų nuostatų formavimui, kiek siekė (arba nesiekė) šią įtaką riboti.

Iššūkių sprendimas: Vilniaus generalgubernatorius Aleksandras Frezė

Istoriografijoje žinomas faktas, kad Vilniaus generalgubernatorius A. Frezė pirmajam lenkiškajam dienraščiui *Kuryer Litewski* parinko redaktoriumi savo kandidatą – vietinei valdžiai lojalų asmenį I. Korviną-Milevskį¹⁹. Tačiau atskirai A. Frezės mąstymo logika nenagrinėta. Lieka atviras klausimas, kokių tikslų, priimdamas šį sprendimą, turėjo Vilniaus generalgubernatorius, ar skyrėsi jo požiūris į lenkiškąją ir lietuvių, rusų, žydų kalbomis 1904–1905 m. Vilniuje pradėtą leisti periodinę spaudą? Šiame straipsnyje neatsakysime į šį klausimą, nes būtini kontekstiniai tyrimai, norint įvertinti aukščiausios vietinės valdžios santykį su periodine spauda 1904–1905 m.²⁰ Svarbu lyginti ir įvertinti, kada teiktas leidimas periodinei spaudai, o kada – ne; kiek periodinės spaudos klausimas buvo susijęs su vietinės, o iš dalies ir centrinės valdžios vykdyta tautine politika vienos ar kitos etninės grupės atžvilgiu. Tik atkreipsime dėmesį į tai, kad 1905 m. birželio 19 d. A. Frezė, Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai siūlydamas savo kandidatą atkurtam lenkiškajam dienraščiui, buvo įsitikinęs, kad ši periodinė spauda turės daug įtakos formuojant vietinių lenkų politinę poziciją. Neatsitiktinai minėtame rašte jis atkreipė valdybos viršininko dėmesį į tai, kad sukilimo metu, 1863–1864 m., „du lenkų periodiniai leidiniai „Kurjer Wileński“²¹ ir „Tekka Wileńska“²² atliko itin svarbų vaidmenį įžiebiant politinius

¹⁹ Pl. žr.: R. J u r k o w s k i, min. veik., p. 80–82; J. S a w i c k i, min. veik., p. 354–356.

²⁰ Pastebėsime, kad iki 1905 m. lapkričio 24 d. „Laikinių periodinės spaudos taisyklių“ (*Временные правила о периодической печати*) leidimus leisti periodinę spaudą suteikdavo Vyriausioji spaudos reikalų valdyba. Tačiau periodikos leidėjų ir redaktorių „politinį patikimumą“ tikrino vietinė aukščiausioji valdžia, kurios pateiktos išvados dažnu atveju buvo lemiamos priimant atitinkamus sprendimus Sankt Peterburge.

²¹ Vilniaus dvikalbis periodinis leidinys (nuo 1833 m. rusų ir lenkų kalbomis *Литовский вестник – Kurier Litewski*, nuo 1840 m. *Виленский вестник – Kurier Wileński*).

²² Periodinis rinkinys *Tekka Wileńska* Vilniuje leistas 1857–1859 m., uždraustas už istoriko Joachimo Lelevelio (*Joachim Lelewel*, 1786–1861) laišku paskelbimą.

neramumus, skatinant vietinių lenkų tautinius siekius²³. Todėl Vilniaus generalgubernatorius siūlė riboti lenkiškosios periodinės spaudos atsikūrimą ir leisti įsteigti vieną periodinį leidinį ir tik Vilniuje²⁴, kur A. Frezė tikėjosi daryti įtaką leidėjui ir redaktoriui. Kitas klausimas, kiek Vilniaus generalgubernatoriaus viltys pasiteisino, kiek jo sprendimas buvo toliaregiškas.

Kaip esame minėję įvadinėje straipsnio dalyje, po 1905 m. spalio 17 d. manifesto Maskvoje, Sankt Peterburge, Odesoje, Kyjive, Varšuvoje ir Vilniuje pradėtos steigti draugijos „žodžio laisvei“ apginti, reikalavusios keisti periodinių leidinių leidimo tvarką, panaikinti išankstinę cenzūrą, o sprendimus dėl redaktorių „nusikalstamos veiklos“ perduoti teismo institucijoms²⁵. Svarbu pažymėti, kad A. Frezė, kitaip nei Estlandijos ar Kaukazo gubernatoriai²⁶, nesirengė atsisakyti išankstinės periodinės spaudos cenzūros. Vilniaus generalgubernatorius ne tik siuntė telegramas Vidaus reikalų ministerijai klausdamas, kada bus parengtas naujas periodinės spaudos reglamentavimo įstatymas²⁷, bet ir savo ruožtu atskirai kreipėsi į Vilniaus apygardos teismo prokurorą, prašydamas išaiškinti tuos baudžiamuosius įstatymus, kuriais remiantis periodinių leidinių redaktorius būtų galima patraukti teismo atsakomybėn²⁸. Vilniaus vidaus atskirasis cenzorius Aleksandras Kemmerlingas (*Александр Андреевич Кеммерлинг*, 1905–1914) taip pat gavo atskirą užduotį – tartis su Vilniaus periodinių leidinių leidėjais ir redaktoriais, siūlant priimti abipusius susitarimus, priimtinus ir valdžios atstovams, ir spaudos bendruomenėms²⁹. Tačiau cenzoriaus, leidėjų bei redaktorių susitikimas nedavė rezultatų. 1905 m. spalio 24 d. A. Kemmerlingas ir Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarija gavo bendrą Vilniaus periodinių leidinių leidėjų ir redaktorių rezoliuciją, kurioje atsisakyta periodiką teikti prevencinei cenzūrai³⁰. Pirmasis tarp pasirašiusių buvo *Kuryer Litewski* leidėjas

²³ Vilniaus generalgubernatoriaus A. Frezės raštas Vyriausiosios spaudos reikalų valdybos viršininkui A. Belgardui, 1905 m. birželio 19 d., Российский государственный исторический архив, ф. 776, оп. 15, д. 139, л. 10v. Dėkoju dr. Dariui Staliūnui, pasidalijusiam archyvinės bylos kopija.

²⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus A. Frezės raštas Vyriausiosios spaudos reikalų valdybos viršininkui A. Belgardui, 1905 m. birželio 19 d., ten pat.

²⁵ Plg. žr.: М. Г а н ф м а н, Явочный период свободы столичной печати, *Свобода печати при обновленном строе*, Санкт-Петербург, 1912, с. 25–54; Н. Г. П а т р у ш е в а, *Цензурное ведомство...*, с. 331.

²⁶ М. Г а н ф м а н, *min. veik.*, p. 58; Н. Г. П а т р у ш е в а, *Цензурное ведомство...*, с. 332.

²⁷ Vilniaus generalgubernatoriaus A. Frezės telegrama vidaus reikalų ministriui P. Dumovo, 1905 m. lapkričio 15 d., LVIA, f. 378, ap. 1905 BS, b. 401, l. 16.

²⁸ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdytojo A. Stankevičiaus laiško kopija Vilniaus teismo rūmų prokurorui S. Jastrebcovui, 1905 m. lapkričio 20 d., ten pat, f. 378, ap. 1905 BS, b. 401, l. 20–20v.

²⁹ Vilniaus vidaus atskirojo cenzoriaus A. Kemmerlingo raštas Vilniaus generalgubernatoriui A. Frezei, 1905 m. spalio 24 d., ten pat, f. 1242, ap. 1, b. 117, l. 24.

³⁰ Bendra Vilniaus periodinių leidinių leidėjų ir redaktorių rezoliucija. 1905 m. spalio 24 d., ten pat, f. 1241, ap. 1, b. 117, l. 155.

I. Korvinas-Milevskis³¹. Tačiau ar ši jo sprendimą reikėtų vertinti kaip nepaklusnumo vietinei valdžiai įrodymą, juolab kad pagal savo politines pažiūras jis priskirtinas krajoje konservatoriams-tradicionalistams, deklaravusiems lojalumą Romanovų imperijai³², atsakyti sudėtinga. Turimi šaltiniai nepatvirtina, kad būtent I. Korvinas-Milevskis buvo Vilniaus periodinių leidinių leidėjų ir redaktorių rezoliucijos sumanytojas. Pats rezoliucijos tekstas buvo paskelbtas vien rusų kalba leistuose Vilniaus periodiniuose leidiniuose *Новая заря*, *Северо-западный голос*. O svarbiausia, *Kuryer Litewski* publikacijų analizė nuo 1905 m. spalio 17 d. manifesto iki 1905 m. lapkričio 24 d. „Laikinių periodinės spaudos taisyklių“, kurios nustatė baudžiamąją redaktorių atsakomybę, leidžia teigti, kad I. Korvinas-Milevskis, nors pasirašė minėtą leidėjų ir redaktorių rezoliuciją, konstravo gana atsargų santykį su vietine valdžia.

Šis vienintelis lenkų dienraštis Vilniuje 1905 m. spalio 17 d. manifeste paskelbtą žodžio laisvės principą traktavo kaip naują etapą spaudos gyvenime, vienareikšmiškai teigdamas: „Tegul gyvuoja Lietuvoje laisva lenkų spauda!“³³ Tačiau gana greitai *Kuryer Litewski* redakcijos entuziazmas blėso, dienraščio korespondentai gaudavo žinių iš Sankt Peterburgo ir Varšuvos, kad centrinė ir vietinė valdžia siekia riboti informacijos sklaidą periodinėje spaudoje³⁴. Kaip atsiminimuose rašė pats dienraščio leidėjas, jis ne kartą sulaukė Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos valdytojo Andrejaus Stankevičiaus (*Андрей Афанасьевич Станкевич*, 1868 – po 1916) asmeninių skambučių su prašymais kuo mažiau rašyti apie „revoliucinius įvykius Vilniuje“³⁵. Ir iš tiesų, *Kuryer Litewski*, kitaip nei rusų kalba Vilniuje leisti dienraščiai *Северо-западное слово* arba *Новая жизнь*, o juo labiau socialdemokratinės krypties leidiniai, nebuvo 1905 m. revoliucijos įvykių kronikininkas arba jų vertintojas³⁶. Netgi atvirkščiai, *Kuryer Litewski* ir

³¹ Nuo 1901 m. Vilniuje leistas dienraštis *Виленский вестник* ėjo be prevencinės cenzūros. Vyriausios spaudos reikalų valdybos raštas Vilniaus vidaus cenzūros atskirojo cenzoriaus kanceliarijai, 1904 m. balandžio 13 d., ten pat, b. 113, l. 78.

³² I. Korvinui-Milevskiui buvo būdingas ikimodernus pasaulėvaizdis, kai etniškumas ir tautiškumas nebuvo politiškai svarbios kategorijos. Visuomenėje, kartu ir politiniame gyvenime, svarbiausias vaidmuo turėjo atitekti tradiciniam elitui – bajorijai. I. Korvino-Milevskio manymu, Rusijos imperijos valdžia galinti ir privalanti užtikrinti bajorijos dominavimą ir jos kultūros puoselėjimą, už tai ji turi atsidėkoti besąlygišku lojalumu. Pl. žr.: R. M i k n y s, Lietuvos lenkų tauta: XX a. projekcijos ir realijos, *Praeities baruose: skiriama akademiškai Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga*, vyr. red. A. Tyla, Vilnius, 1999, p. 252.

³³ Od Redakcji, *Kuryer Litewski*, 1905, nr 39–45, s. 2.

³⁴ Sprawy prasy polskiej, ten pat, 1905, nr. 19, p. 2; Potrzeby prasy polskiej, ten pat, 1905, nr. 23, p. 1–2; Swoboda!, ten pat, 1905, nr. 84, p. 1.

³⁵ H. K o r w i n - M i l e w s k i, *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*, Poznań, 1930, s. 193.

³⁶ Plg. žr.: Резолюция, *Северо-западное слово*, 1905, № 2424, с. 1; Вильно, ten pat, 1905, nr. 2425, p. 1–2; Вильно, ten pat, 1905, nr. 2427, p. 1–2; Вильно, *Новая жизнь*, 1905, 8 ноября, № 7, с. 1–2; Вильно, ten pat, 1905, nr. 12, p. 1–2.

Виленский вестник buvo vieninteliai Vilniaus dienraščiai, išspausdinę Vilniaus gubernatoriaus Konstantino Paleno (*Константин Константинович Пален*, 1902–1905) oficialų pasiaiškinimą dėl jėgos panaudojimo prieš mitinguojančius Šv. Jurgio prospekte 1905 m. spalio 16 d.³⁷ O netrukus lenkų dienraščio numeriuose imtos svarstyti galimybės užkirsti kelią kruvinių įvykių pasikartojimui mieste³⁸. Reikėtų pažymėti, kad ši *Kuryer Litewski* pozicija netiko dienraščio skaitytojams, kurių dalis verčiau rinkosi Vilniuje rusų kalba leidžiamą periodiką, daugiau dėmesio skyrusią 1905 m. įvykių vertinimui³⁹. Netrukus I. Korvinas-Milevskis buvo priverstas palikti *Kuryer Litewski* leidėjo postą. Tačiau lenkų dienraštis nebuvo vienintelis, kuris 1905 m. spalio–lapkričio mėn. konstravo atsargų santykį su vietine valdžia. Panašiai elgėsi lietuviško dienraščio *Vilniaus žinios* redakcija⁴⁰.

Po visuotinio geležinkelininkų, pašto ir telegrafo darbuotojų streiko Vilniuje vėl pradėjęs eiti lietuviškas dienraštis taip pat paskelbė 1905 m. spalio 17 d. manifesto tekstą⁴¹, kartu pabrėždamas, kad tebevykstant mitingams mieste redakcija stengsis itin atsakingai rinkti ir teikti informaciją – t. y. „kiek galint atsargiau pildyti savo teip svarbias visuomenės pareigas“⁴². *Vilniaus žinios*, taip pat kaip *Kuryer Litewski*, nesistengė išsamiai aprašyti revoliucinių įvykių Vilniuje⁴³. Didesnio dėmesio sulaukė vien spalio 16 d. įvykiai⁴⁴, kai

³⁷ List do Redakcji, *Kuryer Litewski*, 1905, nr 46, s. 1. Plačiau apie įvykį žr.: J. J u r g i n i s, *1905 metų revoliucijos įvykiai Vilniuje*, Vilnius, 1958, p. 65–68.

³⁸ W Wilnie. Wypadki z dni ubiegłych, *Kuryer Litewski*, 1905, nr 39–45, s. 1; H. K-M. [H. K o r w i n - M i l e w s k i], Nauki z chwil przeżytych, ten pat, 1905, nr. 46, p. 1–2.

³⁹ J. S a w i c k i, min. veik., p. 355.

⁴⁰ „Vilniaus žinių“ redaktorius Petras Vileišis (1851–1926), taip pat kaip I. Korvinas-Milevskis, buvo vietinei valdžiai puikiai žinomas asmuo. 1895 m. P. Vileišis įvykdė asmenišką Vilniaus generalgubernatoriaus Piotro Sviatopolko-Mirskio (*Петр Дмитриевич Святополк-Мирский*, 1902–1904) prašymą: lydėjo Prancūzijos mokslo įstaigos atstovą jo kelionėje po buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemes. Vėliau su P. Sviatopolku-Mirskiu P. Vileišis buvo ne kartą susitikęs Sankt Peterburge, Vilniuje, užsienio šalyse, ir, kaip pažymėjo pats Vileišis, generalgubernatorius „visuomet maloniai su manimi elgdavos“. Svarbu atkreipti dėmesį, kad 1904 m. rugsėjo 12 d. iš savo pareigų besitraukiantis P. Sviatopolkas-Mirskis Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai parengė išvadą, „pripažinti Vileišį pagal jo moralines savybes, išsilavinimą ir visuomeninę padėtį nusipelnančiu jam suteikti teisę leisti ir redaguoti jo projektuojamą laikraštį“. P. Vileišis, Mano laike 33 metų darbų dėl lietuvių spaudos atsiminimai, *Lietuva*, 1925, nr. 251, p. 2; Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai, 1904 m. rugsėjo 12 d., LVIA, f. 378, ap. 1904 BS, b. 292, l. 15.

⁴¹ Manifestas – spalio 17 d., *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 250, p. 2.

⁴² Nuo Vilniaus spaudos, ten pat, 1905, nr. 251, p. 2.

⁴³ Neatmestina prielaida, kad šiai dienraščio pozicijai galėjo turėti įtakos pats leidėjas P. Vileišis. 1905 m. spalio–lapkričio mėn. P. Vileišio įmonėje ir spaustuveje vyko darbininkų streikai. Plačiau žr.: J. A n i č a s, *Petras Vileišis, 1851–1926*, Vilnius, 2001, p. 254–258.

⁴⁴ Vilniaus gubernatoriaus įsakymu policijos pareigūnai sutrukdė geležinkelininkų mitingą, buvo panaudota jėga. Pl. žr.: J. J u r g i n i s, min. veik., p. 64–67.

redakcija palaikė sumanymą rinkti aukas nukentėjusiems⁴⁵ bei kitaip nei *Kuryer Litewski* pareiškė, kad Vilniaus gubernatorius K. Palenas galėjo sustabdyti „kraujo praliejimą“ ir būtų „galėjęs tai lengvai padaryti, jei būtų norėjęs“⁴⁶. Tačiau *Vilniaus žinios* nebuvo pasipriešinimo vietinei valdžiai iniciatorė, o pavieniai tekstai, skirti kelti visuomenės aktyvumą, buvo perspausdinti iš Sankt Peterburgo rusiškų liberalios krypties dienraščių⁴⁷, dažniausiai *Русь* ir *Русское слово*. *Vilniaus žiniose*, taip pat kaip *Kuryer Litewski* dominavo centrinės, o ne vietinės valdžios sprendimų ir veiksmų kritika⁴⁸, kas savo ruožtu leidžia pritarti vokiečių istoriko M. Rolfo išsakytai minčiai, kad dienraščių redaktoriai ir korespondentai ieškojo konsensuso su vietiniais valdininkais, siekdami išsaugoti viešojo spausdinto balso galimybę⁴⁹. Matyt, taip pat kaip Varšuvoje lenkiškajam ir lietuviškajam dienraščiams, tuo metu vieninteliams Vilniuje, pirmiausia rūpėjo išsilaikyti, o ne pasitraukti į pogrindį kaip socialdemokratinės krypties periodikai⁵⁰. O išsaugojus galimybę viešai kalbėti, telkti visuomenę (lietuviškai ar lenkiškai kalbančią) tautiniu pagrindu. Manytume, dėl šios priežasties *Vilniaus žinios* su kiekvienu numeriu vis rečiau rašė apie mitingus, profesinių sąjungų įsteigimą ir jų reikalavimų vietinei valdžiai turinį, bet į pirmuosius dienraščio puslapius kėlė informaciją apie pasirengimą Lietuvių suvažiavimui Vilniuje (1905 m. lapkričio 23–24 d. (gruodžio 4–5 d.)), Lietuvos autonomijos peticijų teikimą Ministrų Tarybai⁵¹, šio klausimo aptarimą Sankt Peterburgo ir Maskvos žiniasklaidoje⁵², sprendė lietuvių kalbos įvedimo į mokyklines programas reikalus. Akivaizdu, kad abiejų dienraščių *Vilniaus žinios* ir *Kuryer Litewski* redakcijos puikiai suvokė, kad 1905 m. spalio 17 d. manifestas iš esmės nekeitė cenzūros politikos⁵³. Neatsitiktinai 1905 m. lapkričio 6 d. *Vilniaus žinių* feljetone buvo pateikta tokia „žodžio ir spaudos laisvės“ apibrėžtis: „uždraudžiami arba durtuvais išskirstomi susirinkimai, apkalami

⁴⁵ Pranešimas, *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 251, p. 2.

⁴⁶ Atsakymas ant Vilniaus gubernatoriaus gr. Paleno laiško, ten pat, nr. 251, p. 2.

⁴⁷ Plg. žr.: P r a n a s [?], Visuotinas streikas vėl prasideda, ten pat, 1905, nr. 260, p. 1; M a r g a l i s [?], Reikia pasiskubinti, ten pat, 1905, lapkričio 17(30), nr. 270, p. 1; Žmonės ateina! ten pat, 1905, lapkričio 18(31), nr. 271, p. 1; Laikraščiai, ten pat, 1905 m. spalio 26 d. (lapkričio 8 d.), nr. 251, p. 4.

⁴⁸ Plg. žr.: „Sudie“ ir Trepovui, *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 255, p. 2; Kas daros Suomijoje (Finlandijoje), ten pat, nr. 252, p. 3; K a u n a s J. [?], Iš priežasties apskelbimo karės stovio Lenkuose, ten pat, nr. 264, p. 1–2; Dymisja Trepowa, *Kuryer Litewski*, 1905, nr. 49, s. 2.

⁴⁹ М. Р о л ь ф, min. veik., p. 221.

⁵⁰ Remiantis Edvardo Vidmanto skaičiavimais, 1905–1917 m. buvo išleisti 48 pavadinimų socialdemokratiniai leidiniai. Nelegalios spaudos išėjo 50 pavadinimų 331 numeris. E. V i d m a n t a s, *Lietuvos darbininkų periodinė spauda 1895–1917*, Vilnius, 1979, p. 131–132.

⁵¹ Kitur, *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 267, p. 2.

⁵² K a u n a s J. [?], Prie Lietuvos autonomijos, *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 273, p. 2.

⁵³ Kitur. Peterburgo laikraščių deputacija, ten pat, nr. 251, p. 3; Kitur. Sąjunga spaudos apgynimui, ten pat, nr. 252, p. 2; Svetur. Spaudos galybė, ten pat, 1905, nr. 252, p. 3.

kalbėtojai – tai žodžio laisvė. Stabdomi laikraščiai, nemiršančioji cenzūra – tai spaudos laisvė⁵⁴. O kitą dieną – po 1905 m. lapkričio 24 d. „Laikiniųjų periodinės spaudos taisyklių“, kurios, kaip minėta, įtvirtino redaktorių baudžiamąją atsakomybę, *Vilniaus žinios* suskubo pateikti prieš kelias dienas paskelbtą Vilniaus generalgubernatoriaus A. Frezės pranešimą vietinei visuomenei, kuriame gyventojai raginti pasitikėti vietine valdžia⁵⁵.

Formaliosios tvarkos sergėtojai: Vilniaus generalgubernatorius Konstantinas Kšivickis ir Vilniaus gubernatorius Dmitrijus Liubimovas

Naujasis Vilniaus generalgubernatorius Konstantinas Kšivickis (*Константин Фадеевич Кришвицкий*, 1905–1909) pirmiausia siekė stabdyti draudžiamos literatūros platinimą Vilniuje. Jau 1906 m. sausio 7 d., po dviejų savaitių nuo paskyrimo, Vilniaus generalgubernatoriaus bute susirinkę Vilniaus gubernatorius Sergėjus Tatiščevas (*Сергей Сергеевич Татищев*, 1905–1906), Vilniaus vicegubernatorius Aleksandras Podjakonovas (*Александр Филадельфович Подъяконов*, 1905–1917), Vilniaus apskrities teismo prokuroras Leonidas Šulginas (*Леонид Александрович Шульгин*), Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos tarnautojai Stankevičius ir Stepanas Beleckis (*Степан Петрович Белецкий*), Vilniaus vidaus cenzūros atskirasis cenzorius Kemmerlingas ir dienraščio *Виленский вестник* redaktorius Vladimiras Čumikovas (*Владимир Александрович Чумиков*) ne tik kartu šventė stačiatikių šv. Kalėdas, bet ir aptarė draudžiamų periodinių leidinių spartesnio išėmimo iš apyvartos taisyklės⁵⁶. Reikalauta, kad Vilniaus cenzoriai kuo greičiau apie savo sprendimą konfiskuoti vieno ar kito periodinio leidinio numerį praneštų policijos viršininkui, šis – žandarų valdybai geležinkelio stotyse, pašto valdybai bei savo ruožtu organizuotų kuo spartesni draudžiamos spaudos išėmimą iš spaudos kioskų bei spaudos prekiautojų gatvėse⁵⁷.

⁵⁴ V. K a r u ž a [?], Laisvė, *Vilniaus žinios*, 1905, nr. 261, p. 3.

⁵⁵ Vilniaus, Kauno ir Gardino General-Gubernatoriaus apskelbimas, ten pat, 1905, nr. 277, p. 1.

⁵⁶ Bendro pasitarimo nutarimai, 1906 m. sausio 7 d., LVIA, f. 378, ap. 1906 BS, b. 342, l. 13.

⁵⁷ Dėl šaltinių stokos sudėtinga atsakyti į klausimą, kiek Vilniaus policijos pareigūnai skubėjo konfiskuoti periodinių leidinių numerius. Tačiau 1909 m. Vilniaus saugumo tarnyba pranešė, kad Suvalkuose pardavinėjami lietuviški socialistinės krypties savaitraščiai *Naujoji Gadytė* ir *Žarija*, kurių leidybą Vilniaus teismo rūmai uždraudė dar 1907 m. Reikėtų pažymėti, kad vietinės policijos darba, siekiant stabdyti draudžiamos literatūros sklaidą, sunkino formalūs dalykai. Vilniaus laikinasis spaudos reikalų komitetas, kitaip nei cenzūros komitetai Sankt Peterburge, Kyjive, Odesoje, nerengė draudžiamų knygų ir periodinės spaudos suvestinių, siekiant palengvinti policijos pareigūnų darbą. Iš esmės Vilniaus policija turėjo dvi išėitis – „atsiminti“ vos ne kiekvieną dieną leidžiamus Vyriausios spaudos reikalų valdybos aplinkraščius su draudžiamos spaudos pavadinimais arba laukti apibendrinamųjų draudžiamosios literatūros sąrašų. Toks sąrašas buvo parengtas 1911 metais. Plg. žr.: LVIA, f. 932, ap. 1, b. 35, l. 50; Дополнение 2-е к составленному в Главном управлении по делам

Dar po mėnesio, 1906 m. vasarį, K. Kšivickis susidomėjo Vilniaus knygynų veikla, o tiksliau, kokį vaidmenį knygynai atlieka platinant draudžiamą literatūrą. Neeilinės revizijos, kuri buvo patikėta Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštininkui Aleksandrui Vinogradovui (*Александр Александрович Виноградов*), rezultatai nebuvo džiuginantys, nes paaiškėjo, kad Vilniaus knygynuose rasti 482 egzemplioriai cenzūros uždraustų leidinių⁵⁸. Po šios revizijos K. Kšivickis suskubo Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektorių Jakovą Sudakovą (*Яков Владимирович Судakov*, 1854 – po 1916)⁵⁹, išėjusį į karinę tarnybą, gražinti į ankstesnes pareigas. J. Sudakovui jis skyrė užduotį daryti dažnas knygynų revizijas bei kas mėnesį teikti ataskaitas tiesiogiai Vilniaus generalgubernatoriui⁶⁰. Pažymėsime, kad J. Sudakovas buvo itin pareigingas ir uolus⁶¹, jis Vilniaus generalgubernatoriui teikė ataskaitas, nors ir ne kas mėnesį, kaip reikalauta⁶².

печати по 31-е марта алфавитному указателю книгам и брошюрам, арест на которые утвержден судебными постановлениями за июнь, июль 1907 г., ten pat, f. 420, ap. 2, b. 900, l. 300–305; Алфавитный указатель номерам повременных изданий, арест на которые утвержден судебными постановлениями (составлен за время с 24 ноября 1905 года по 1-е октября 1911 г.), С-Петербург, 1911, ten pat, f. 420, ap. 2, b. 1019, l. 28–35; Е. Е ф р е м о в а, Цензура в библиотеках в Уральской провинции в начале XX века, *Цензура в России: история и современность. Сборник научных работ*, вып. 4, Санкт-Петербург, 2008, с. 173–174, 182.

⁵⁸ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos darbuotojo A. Vinogradovo raštas K. Kšivickiui, 1906 m. sausio 24 d., LVIA, f. 600, ap. 1, b. 225, l. 20v.

⁵⁹ Nuo 1898 m. J. Sudakovas dirbo Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje. Plačiau J. Sudakovo biografija pristatyta: Н. Г р и н ч е н к о, В. И з м о з и к, Н. П а т р у ш е в а, Д. Э л ь я ш е в и ч, Д. Р а с к и н, История цензурных учреждений в Виленской губернии в XIX – начале XX века, *Кныготыра*, t. 43, 2004, p. 79–80.

⁶⁰ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio raštas Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektoriui J. Suda-kovui, LVIA, f. 600, ap. 1, b. 225, l. 24.

⁶¹ J. Sudakovo uolumas vykdant Vilniaus generalgubernatoriaus įsakymus sulaukė reakcijų periodinėje spaudoje. 1906 m. birželio 23 d. Vilniaus spaus-tuvių savininkai turėjo pateikti raštišką pasižadėjimą, kad neplatins leidinių, prieš kuriuos pradėtas teisminis procesas. Šį inspektoriaus reikalavimą lenkiškas dienraštis *Kuryjer Litewski* suskubo įvardyti „eiliniu biurokratinio netakto atveju“. J. Sudakovas reagavo į jam mestą kaltinimą, kreipėsi į Vilniaus apygardos prokurorą su prašymu iškelti baudžiamąją bylą. Tačiau teismo procesas prieš dienraščio redaktorių Česlovą Jankovskį (*Czeslaw Jankowski*, 1857–1929) taip ilgai užtruko, kad neteko savo galios – redaktorius jau seniai nedirbo Vilniuje, o netrukus pats inspektorius buvo perkeltas į Char-kivą. Tačiau šis incidentas su periodine spauda turėjo poveikį inspektoriui, 1907 m. kovo mėn. jis nesiryžo pats rinkti raštiškų pasižadėjimų iš privačių bibliotekų savininkų, kad jie neduos skaitytojams uždraustų leidinių, o šį nurodymą vykdyti perdavė Vilniaus policijos viršininkui. Vilniaus spaus-tuvių savininkų raštiškas pasižadėjimas, 1906 m. birželio 23 d., LVIA, f. 600, ap. 1, b. 227, l. 23–25v; Kronika krajowa. Wilno. Osobliwa droga, *Kuryjer Litewski*, 1906, nr 168, s. 3; Jankovskio baudžiamoji byla, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 155, b. 221.

⁶² Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektoriaus ataskaita, Vilnius, 1906 m. balandžio 24 d., LVIA, f. 600, ap. 1, b. 225, l. 32–33; Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektoriaus ataskaita, Vilnius, 1906 m. gegužės 24 d., ten pat, l. 24–25; Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektoriaus ataskaita, Vilnius, 1907 m. vasario 9 d., ten pat, b. 232, l. 20; Vilniaus spaudos ir spaus-tuvių inspektoriaus ataskaita, Vilnius, 1907 m. liepos 18 d., ten pat,

Be to, J. Sudakovas išskėlė knygynų savininkų baudžiamosios atsakomybės klausimą, kuris nebuvo reglamentuotas teisės įstatymais⁶³. K. Kšivickis bandė šį reikalą išspręsti Vidaus reikalų ministerijoje, tačiau nesėkmingai⁶⁴. Knygynų savininkų teisinės atsakomybės klausimas liko atviras, o Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektorius turėjo tik vieną išeitį – knygynų revizijos⁶⁵ protokolus siųsti Vilniaus apygardos prokurorui, kuris priimdavo sprendimą, ar tikslinga kelti baudžiamąją bylą⁶⁶.

1906 m. vasario mėn. Vilniaus generalgubernatorius atkreipė dėmesį į nestacionarią spaudos prekybą Vilniaus gatvėse. Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektorius J. Sudakovas, kuris, kaip esame minėję, buvo itin uolus, konstatavo, kad Vilniaus gatvėse laisvai parduvinėjama periodika iš Varšuvos ir Sankt Peterburgo, dalis kurios pagal vietinių cenzūros komitetų rekomendacijas buvo uždrausta⁶⁷. Inspektorius siūlė reglamentuoti leidinių pardavimą gatvėse ir su šiuo klausimu kreipėsi tiesiogiai į Vilniaus generalgubernatorių. Leidinių pardavimo Vilniaus gatvėse klausimą vietinė valdžia svarstė ir anksčiau. Dar 1904 m. Vilniaus gubernatorius K. Palenas kreipėsi atskirai į Vilniaus policijos viršininką Petrą Mejerį (*Петр Петрович Мейер*) siūlydamas parengti atskiras taisykles, kurios reglamentuotų leidinių prekyautojų darbą gatvėse. Tačiau Vilniaus policijos viršininkas nesiėmė savarankiškos iniciatyvos, o tokių taisyklių parengimo klausimą perdavė Vilniaus miesto dūmai, kuri atsisakė reglamentuoti nestacionarinę prekybą leidiniais⁶⁸.

l. 28; Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus ataskaita už 1908 metus, ten pat, b. 362, l. 2–5; Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus ataskaita už 1910 metus, ten pat, l. 8–10v.

⁶³ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio raštas vidaus reikalų ministru P. Stolypinui, 1906 m. vasario 25 d., ten pat, f. 600, ap. 1, b. 225, l. 9.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Pzv., 1907 m. sausio mėn. Vilniaus knygynų revizijos metu inspektorius rado 4080 egzempliorių leidinių be cenzūros leidimo; dėl 856 egzempliorių leidinių buvo iškeltos teismo bylos, o 38 egzemplioriai apskritai buvo uždrausti. Plg. žr.: Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus J. Sudakovo raštas Vilniaus generalgubernatoriui K. Kšivickiui, 1907 m. vasario 9 d., ten pat, b. 232, l. 20.

⁶⁶ Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus J. Sudakovo raštas Vilniaus generalgubernatoriui K. Kšivickiui, ten pat, l. 1.

⁶⁷ Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus J. Sudakovo raštas Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai, 1906 m. vasario 12 d., ten pat, b. 225, l. 5v. 1908 m. inspektorius pastebėjo, kad gatvės prekyautojai turėjo atskirus spaudos sandėlius Jurgio prospekte, prie namo nr. 2 (dab. Gedimino pr.), dab. Sodų (*Садовая*) ir Geležinkelių (*Вокзальная*) gatvių sankirtoje. Šiuos nepatikrintų knygų sandėlius teko uždaryti. Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus J. Sudakovo raštas Vilniaus policijos viršininkui, 1908 m. balandžio 25 d., ten pat, f. 420, ap. 2, b. 964, l. 14.

⁶⁸ Vilniaus miesto dūma, gavusi Vilniaus policijos viršininko kreipimąsi, nusprendė išaiškinti, ar tokių taisyklių esama Sankt Peterburge, Maskvoje, Varšuvoje, Odesoje, Charkive ir Kyjive. Išskyrus Varšuvą, kur tokias taisykles parengė vietinis policijos viršininkas, kituose miestuose leidinių pardavimas gatvėse nebuvo atskirai reglamentuotas. 1904 m. lapkričio 11 d. Vilniaus miesto dūma priėmė sprendimą nerengti atskirų taisyklių leidinių pardavinėjtojams gatvėse. Pl. žr.: Vilniaus miesto dūmos sprendimas dėl laikraščių pardavimo gatvėse, 1904 m. lapkričio 11 d., ten pat, f. 420, ap. 2, b. 886, l. 131–136.

Svarbu pažymėti, kad K. Kšivickis, lyginant su K. Palenu, neperleido iniciatyvos Vilniaus policijos viršininkui, o generalgubernatoriaus kanceliarijos darbuotojai parengė leidinių platinimo gatvėse taisykles. Taigi, pagal 1906 m. rugsėjo 25 d. taisykles prekiauti spauda galėjo vien asmenys, turėję Vilniaus policijos viršininko leidimus. Jie turėjo prisisegti prie drabužių skiriamuosius ženklus, o svarbiausia, už draudžiamos periodikos platinimą grėsė administracinė atsakomybė – areštas (iki vieno mėnesio) arba piniginė bauda (neviršijanti 50 rublių)⁶⁹. Tačiau mums nepavyko aptikti duomenų (bent šiuo tyrimo etapu), kad Vilniaus policija būtų skyrusi gatvės prekiautojams baudas už draudžiamų leidinių pardavimą, 1907–1913 m. leidimai atimti tik iš dviejų asmenų dėl baudžiamojo nusikaltimo – vagystės⁷⁰. Be to, kasmet gatvės prekiautojų skaičius vis augo. Pavyzdžiui, 1910 m. leidimus platinti spaudą Vilniaus gatvėse, turgavietėse ir geležinkelių stotyse turėjo 214 asmenų⁷¹, o Vilniaus policijos viršininkas, teikdamas leidimus prekybai, ne visuomet skrupulingai tikrino gatvės prekiautojų „politinį patikimumą“⁷². Reikėtų pažymėti, kad K. Kšivickio pagalbininkas Vilniaus gubernatorius D. Liubimovas, pastebėjęs nereglamentuotą periodikos platinimą kavinėse, arbatinėse, smuklėse, 1908 m. rugsėjo 23 d. išleido atskirą aplinkraštį, draudžiantį šių viešojo maitinimo įstaigų savininkams prenumeruoti periodinius leidinius ir leisti juos skaityti mokiniams⁷³.

Antroji darbo kryptis, susijusi su spauda, kuriai K. Kšivickis skyrė nemažai dėmesio, buvo cenzūra, o tiksliau – sklandaus cenzūros proceso užtikrinimas. Jau 1906 m. vasario mėn., kai nustatytas draudžiamosios literatūros išėmimas iš apyvartos, K. Kšivickis pareikalavo, kad Vilniaus vidaus cenzūros atskirasis cenzorius kas savaitę (ketvirtadieniais) teiktų generalgubernatoriaus kanceliarijai ataskaitas⁷⁴. Raštiškų ataskaitų mums nepavyko aptikti, galbūt cenzorius ir generalgubernatorius tarėsi žodžiu, nes 1906 m. rugsėjo mėn. K. Kšivickis rašė atskirą raštą Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai, prašydamas

⁶⁹ Taisyklių dėl prekybos spauda Vilniaus gatvėse projektas, 1906 m. kovo mėn., ten pat, f. 600, ap. 1, b. 225, l. 17–19v; Privalomasis aplinkraštis dėl prekybos spauda Vilniaus gatvėse, 1906 m. rugsėjo 25 d., ten pat, b. 242, l. 7.

⁷⁰ Plg. žr.: ten pat, f. 420, ap. 2, b. 886, l. 42.

⁷¹ Priedas prie Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus ataskaitos Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai už 1910 metus, ten pat, f. 600, ap. 1, b. 363, l. 4.

⁷² Vilniaus policijos viršininko raštas Vilniaus policijos skyriams, 1913 m. gruodžio 5 d., ten pat, f. 420, ap. 2, b. 1025, l. 449.

⁷³ Privalomasis aplinkraštis prekiautojams spauda, rašto priemonėms, kavinių ir smuklių savininkams, Vilnius, 1908 m. rugsėjo 23 d., ten pat, ap. 1, b. 242, l. 9. Anot Genovaitės Raguotienės, jau 1905–1906 m. miestų, o ypač miestelių ar bažnytkaimių arbatinių savininkai stengėsi turėti periodikos leidinių. Retai, bet vienur kitur arbatinės turėjo atskirą skaityklą ar net biblioteką prie jų. G. R a g u o t i e n ė, *Spaudą atgavus. Knyga ir skaitytojas 1904–1918 Lietuvoje*, Vilnius, 1996, p. 42.

⁷⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio raštas Vilniaus vidaus cenzūros atskirajam cenzoriui A. Kemmerlingui, 1906 m. vasario 17 d., LVIA, f. 378, ap. 1906 BS, b. 392, l. 13.

išskiesti A. Kemmerlingą asmeniniam pokalbiui į Sankt Peterburgą ir atsakyti į cenzoriui svarbius klausimus, kurie neatsispindi tarnybiniame susirašinėjime⁷⁵. Tačiau taip ir lieka neaišku, kodėl A. Kemmerlingas į Sankt Peterburgą neišvyko. Dar po kelių mėnesių, 1906 m. gegužės mėn., Vilniaus generalgubernatorius susirūpino cenzūros komiteto steigimo galimybėmis sužinojęs, kad tokias iniciatyvas kelia Kyjivo ir Kazanės gubernatoriai⁷⁶. Pagal 1906 m. balandžio 26 d. „Laikinasias neperiodinės spaudos taisykles“, išskyrus Sankt Peterburgą, Maskvą, Varšuvą ir Tiflisą (Tbilisis), kur anksčiau įvykdyta cenzūros komitetų reorganizacija, vietiniai gubernatoriai ir pats vidaus reikalų ministras turėjo teisę pagal poreikius inicijuoti vietinių laikinųjų cenzūros spaudos reikalų komitetų steigimą, o jų nariais taip pat kviesti atstovus iš atskirų valstybinių žinybų (išskyrus teismo)⁷⁷.

Svarbu pažymėti, kad būsimojo Vilniaus cenzūros komiteto steigimo procesas, o tiksliau, komiteto veiklos projektas, buvo patikėtas Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos vyresniajam tarnautojui S. Beleckiui ir A. Kemmerlingui. 1906 m. rugpjūčio 15 d. Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai pateikdamas Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto veiklos projektą K. Kšivickis „pažodžiui“ atkartojęs kanceliarijos darbuotojo ir cenzoriaus pateiktus siūlymus išplėsti komiteto sudėtį. K. Kšivickiui atrodo priimtina, kad Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos darbuotojai dalyvautų būsimojo cenzūros komiteto veikloje – t. y. skaitytų rusų kalba leistus periodinius leidinius. K. Kšivickis manė, kad būtina stiprinti cenzūros komiteto darbo efektyvumą, sutikęs, kad savo atstovus cenzūros komitete turėtų karinė žinyba, stačiatikių ir katalikų dvasininkija. Kartu K. Kšivickis pasisakė ir už glaudesnę cenzūros komiteto bei Vilniaus spaudos ir spaustuvių inspektoriaus bendradarbiavimą, siūlydamas inspektoriaus pavaldumą išimti iš Vilniaus generalgubernatoriaus prerogatyvos bei perduoti komitetui⁷⁸. K. Kšivickiui buvo svarbu įsteigti Cenzūros komitetą, nes jis skubino Vyriausios spaudos reikalų valdybos sprendimą. 1906 m. spalio 25 d. rašte prašyme akcentavęs, kad būtina riboti vietinės spaudos įtaką Vilniuje, juolab kad remiantis vietinio cenzoriaus pastabomis, „dabartinė žydų spauda yra Bundo rankose“, lietuviškoje spaudoje „itin stipri socialdemokratinė kryptis“, o lenkiškoji spauda, nors „išoriškai lojali valdžiai, tačiau skatina rusų ir lenkų

⁷⁵ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio raštas Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai, 1906 m. rugsėjo 21 d., ten pat, l. 82.

⁷⁶ № 27574. 18 марта 1906 г. Именной Высочайший указ данный Сенату об изменении и дополнении Временных правил о печати, *Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье*, т. XXVI, 1906. Отделение I от № 27173–28753, 1909, с. 281–282.

⁷⁷ № 27815. 26 апреля 1906 г. Высочайший указ данный Сенату (собр. узак. 1906 г. 3 мая отд. I, ст. 637), О временных правилах для неповременной печати, ten pat, p. 481–482.

⁷⁸ Vilniaus vidaus cenzūros atskirojo cenzoriaus A. Kemmerlingo raštas Vilniaus generalgubernatoriui K. Kšivickiui, 1906 m. birželio 28 d., LVIA, f. 378, ap. 1906 BS, b. 342, l. 21v.

nacionalistų nesantaiką⁷⁹. Tačiau, kai Vilniaus laikinasis spaudos reikalų komitetas buvo įsteigtas (1907 m. kovo 9 d.), K. Kšivickis į jo veiklą, sprendimų priėmimą, darbo kokybę jau nesikišo.

K. Kšivickiui, taip pat kaip D. Liubimovui vien rūpėjo, kad tarp cenzorių būtų Vilniaus generalgubernatoriaus ir gubernatoriaus kanceliarijai žinomi ir artimi asmenys. Ir šiuo požiūriu K. Kšivickis ir D. Liubimovas skyrėsi nuo Varšuvos gubernatoriaus Aleksandro Imeretinskio (*Александр Константинович Имеретинский*, 1897–1900), kuris į Varšuvos cenzūros komiteto pirmininko pareigas parinko mažiau žinomą, bet vietines realijas ir puikiai lenkų kalbą išmanantį, galintį suvokti kalbinės raiškos dviprasmybes periodinėje spaudoje asmenį – Kristoforą Emauskį (*Христофор Владимирович Эмаусский*, 1899–1911)), bet ne savo bičiulį, gubernatoriaus kanceliarijoje tarnavusį Aleksandrą Pelikaną (*Александр Пеликан*)⁸⁰. Vilniaus aukščiausiajai valdžiai nerūpėjo, kad Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto pirmininkas (A. Kemmerlingas) visai nežinojo lenkų, lietuvių ir žydų kalbų, o lenkiškų ir lietuviškų leidinių cenzoriai buvo pašto-telegrafo ir policijos valdybos pareigūnai. Svarbiausia, kad dalis jų anksčiau dirbo Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijoje⁸¹.

Galima prielaida, kad K. Kšivickiui, nepaisant visų jo 1906 m. vasario–gegužės mėn. sprendimų užtikrinti sklandų ir efektyvų cenzūros komiteto darbą, draudžiamų leidinių išėmimą iš redakcijų, knygynų, spaudos prekyautojų gatvėse, periodinės spaudos idėjinis turinys rūpėjo mažiausiai. Manytume, kad šią mūsų prielaidą patvirtina K. Kšivickio pozicija dėl privalomųjų aplinkraščių (*обязательное постановление*), kuriais remiantis generalgubernatorius ar gubernatorius savarankiškai (be cenzūros komiteto ir teismo institucijų žinios) galėjo skirti administracines bausmes periodinių leidinių redaktoriams, jei „jie pažeistų visuomeninę tvarką ar keltų pavojų valstybės vientisumui arba saugumui“⁸². K. Kšivickis, taip pat kaip Kyjivo, Podolės ir Voluinės generalgubernatorius Vladimiras Suchomlinovas (*Владимир Александрович Сухомлинов*, 1905–1908)⁸³ šia savo administracine teise reguliuoti informacijos turinį periodiniuose leidiniuose naudojosi retai.

⁷⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio rašto juodraštis Vidaus reikalų ministerijai, 1906 m. spalio 25 d., ten pat, f. 378, ap. 1906 BS, b. 342, l. 33r.

⁸⁰ М. Р о л ь ф, min. veik., p. 217.

⁸¹ Pl. žr.: Н. Г р и н ч е н к о, В. И з м о з и к, Н. П а т р у ш е в а, Д. Э л ь ш е в и ч, Д. Р а с к и н, min. veik., p. 77–78.

⁸² Teisę leisti „privalomuosius aplinkraščius“ vidaus reikalų ministras P. Durnovo suteikė dar 1904 m. sausio 18 d., šifruotoje telegramoje generalgubernatoriams ir gubernatoriams siūlęs ypatingą dėmesį atkreipti į vietinių laikraščių ir žurnalų leidimą, laiku persekioti ir konfiskuoti periodinių leidinių numerius, jeigu juose pasirodys nusikalstamojo pobūdžio straipsnių ar piešinių. Plg. žr.: LVIA, f. 378, ap. 1906 BS, b. 392, l. 59.

⁸³ А. А. С и д о р о в, В К и е в е (Из воспоминаний бывшего цензора), *Голос минувшего*, 1918, nr. 4–6, с. 225.

Varšuvos generalgubernatorius G. Skalonas pirmuosius privalomuosius aplinkraščius išleido dar 1905 m. gruodžio pabaigoje⁸⁴, o Vilniuje pirmasis aplinkraštis paskelbtas 1907 m. birželio 2 d., Valstybės Dūmos uždarymo dieną. Tą dieną visi generalgubernatoriai ir gubernatoriai gavo atskirą vidaus reikalų ministro Piotro Stolypino (*Пётр Аркадьевич Столыпин*, 1906–1911) nurodymą išleisti aplinkraščių, kuris leistų užtikrinti „visuomeninę tvarką“⁸⁵. Kartu buvo pateiktas aplinkraščio turinys, pagal kurį periodinių leidinių redaktoriai galėjo būti areštuoti (iki 3 mėn.) arba gauti piniginę baudą (ne daugiau nei 500 rb.), jei periodikoje būtų skleidžiamos „melagingos žinios apie valstybinius įsakymus, skatintas pasipriešinimas valdžiai“⁸⁶. Dalis gubernatorių savo nuožiūra išplėsdavo privalomojo aplinkraščio turinį, leidę sau skirti administracines nuobaudas, jei redaktoriai „kiršina vieną visuomenės dalį prieš kitą“, skatina visuomenę „kelti mitingus ir demonstracijas prieš vietinę valdžią“⁸⁷. Tačiau K. Kšivickis nematė reikalo išplėsti privalomojo aplinkraščio turinį⁸⁸. Be to, šia administracine teise naudojosi retai.

Kaip rodo pavieniai K. Kšivickis, o iš dalies D. Liubimovo sprendimai, iš esmės jiems rūpėjo vieši, jų manymu, netinkami spaudos pasisakymai prieš vietinius valdžios pareigūnus. Pavyzdžiui, 1907 m. gruodžio mėn. K. Kšivickis skyrė piniginę baudą lietuviškam periodiniam leidiniui *Žarija* už straipsnį „Biurokratų puota“⁸⁹ ir lenkiškam dienraščiui *Dziennik Wileński* už straipsnį *Nowy cios* („Naujas smūgis“), kuriame kritikuotas Varšuvos generalgubernatoriaus sprendimas uždaryti švietimo draugiją *Oświata*⁹⁰. 1907 m. kovo mėn. Kauno gubernatorius P. Veriovkinas atkreipė K. Kšivickio dėmesį į dienraščio *Vilniaus žinios* korespondenciją iš Biržų⁹¹, kurioje vietiniai valstiečiai raginti nepasitikėti valsčiaus viršaičiu, nusteigti žemės tvarkomųjų komisijų⁹². Kauno gubernatorius iš Pane-

⁸⁴ *Prasa Królestwa Polskiego w opinii władz cenzury rosyjskiej (1901–1914). Dokumenty*. Wstęp, opracowanie i przekład J. Kostecki, M. Tobera, Warszawa, 2013, s. 12.

⁸⁵ А. П. С о п о в а, *Правовое регулирование периодической печати в Российской империи в начале XX века. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*, Москва, 2021, с. 221.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ А. П. С о п о в а, min. veik., p. 226; Taip pat žr.: П. Т о л с т о й, *Обязательные постановления о печати в порядке охраны, Свобода печати при обновленном строе*, Санкт-Петербург, 1912, с. 88–109.

⁸⁸ Plg. žr.: Privalomasis aplinkraštis Vilniaus gubernijos gyventojams, 1907 m. birželio 2 d., LVIA, f. 601, ap. 1, b. 18, l. 36. To paties turinio privalomąjį aplinkraščių išleido Kauno gubernatorius. Plg. žr.: Privalomasis aplinkraštis Kauno gubernijos gyventojams, 1907 m. birželio 2 d., ten pat, f. 378, ap. 1907 BS, b. 310, l. 65.

⁸⁹ Vilniaus generalgubernatoriaus sprendimo kopija, 1907 m. gruodžio 7 d., ten pat, l. 47.

⁹⁰ Vilniaus generalgubernatoriaus sprendimo kopija, 1907 m. gruodžio 14 d., ten pat, l. 49.

⁹¹ Anoniminis korespondentas skatino valstiečius rinkti savo atstovus į Valstybės Dūmą, kurioje, jo manymu, bus išspręstas žemės klausimas. „Vilniaus žinių“ korespondencijoje deklaruota, kad žemės tvarkomosios komisijos yra „gudrus“ valdžios veiksmas, siekiant ginti bajorų žemvaldžių, o ne valstiečių reikalus. Pl. žr.: Kiškis iš Pakrūmės [?], Iš Lietuvos. Biržai, *Vilniaus žinios*, 1907 m., nr. 7(616), p. 3.

⁹² Kauno gubernatoriaus P. Veriovkino raštas Vilniaus generalgubernatoriui K. Kšivickiui, 1907 m. kovo 17 d., LVIA, f. 378, ap. 1907 BS, b. 310, l. 6–6v.

vėžio valsčiaus viršaičio gavo žinių, kad dienraštyje paskelbta informacija turėjo įtakos vietiniams valstiečiams, jie atsisakė rinkti mokesčius valsčiaus viršaičio išlaikymui, o praeitų metų pabaigoje surinktą sumą skyrė atleistam valsčiaus raštininkui. P. Veriovkino manymu, dienraštyje paskelbta informacija skatina „nepaklusti valstybiniais įstatymams ir griaua vietinių valdžios atstovų autoritetą“⁹³. Tačiau Vilniaus generalgubernatorius tuo atveju nutarė neskirti administracinės nuobaudos *Vilniaus žinių* redaktoriui – Jonui Vileišiui parašė įspėjamąjį raštą, kad pasitaikius panašaus turinio straipsniams, jam bus skirta piniginė bauda⁹⁴. Tačiau po pusmečio – t. y. 1907 m. spalio mėn., K. Kšivickis visgi skyrė piniginę baudą *Vilniaus žinių* redaktoriui už straipsnį „Vilniaus vyskupo Ropo prašalinimas“, kuriame kritikuoti vietinės valdžios veiksmai siekiant paveikti katalikų dvasininkijos politinį patikimumą⁹⁵. Tačiau J. Vileišis išdrįso prašyti per Vilniaus gubernatorių Liubimovą, kad būtų sumažintas baudos dydis. Vilniaus generalgubernatorius sutiko: baudą sumažino nuo 300 iki 100 rublių⁹⁶.

Kartais administracines baudas redaktoriams skirdavo pats Vilniaus gubernatorius D. Liubimovas. Pavyzdžiui, 1908 m. jis nubaudė *Vilniaus žinių* redaktorių J. Vileišį už kelis straipsnius, skatinančius boikotuoti valdines mokyklas bei skirti mokytojais lietuvių⁹⁷. Šiuo atveju D. Liubimovo veiksmų logika nesiskyrė nuo Kauno gubernatoriaus P. Veriovkino. 1908 m. Kauno gubernatorius skyrė administracines nuobaudas lietuviškiems periodiniams leidiniams *Vienybė* ir *Draugija* už skatinimus valstiečių bendruomenėms savarankiškai keisti valsčiaus pareigūnus, boikotuoti valdines mokyklas, skirti lietuvių mokytojus⁹⁸. Tačiau P. Veriovkinas, taip pat kaip Podolės ir Voluinės gubernatoriai⁹⁹, ne visada gynė rusų bendruomenę. 1907 m. liepos 18 d. Kauno gubernatorius gavo kolektyvinį rusų bendruomenės skundą dėl informacijos, paskelbtos lietuviškame periodiniame leidinyje *Nedėldienio skaitymas*, kuriame esą redakciją atsakymų skiltyje išreikšta nuomonė, kad rusai, o ypač revoliucionieriai, užsiima teroristiniais veiksmais. Skundo pateikėjai siūlė pašalinti iš pareigų laikraščio redaktorių Aleksandrą Dambrauską-Jakštą (Adomas Jakštas, 1860–1938), o nesulaukę gubernatoriaus paramos, grasino

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijos raštas J. Vileišiui, 1907 m. kovo 20 d., ten pat, l. 9–9v.

⁹⁵ Vilniaus vyskupo Ropo prašalinimas, *Vilniaus žinios*, 1907 m., nr. 166(775), p. 1.

⁹⁶ Vilniaus generalgubernatoriaus K. Kšivickio raštas Vilniaus laikinajam spaudos reikalų komitetui, 1907 m. lapkričio 1 d., LVIA, f. 601, ap. 1, b. 18, l. 60.

⁹⁷ J. A n i č a s, min. veik., p. 401.

⁹⁸ Kas girdėti. Vilniuje. Laikraščių nubaudimas, *Vilniaus žinios*, 1908, nr. 21(859), p. 3; Iš Lietuvos. Kaunas, *Viltis*, 1908, nr. 12, p. 3; Kauno žinios. „Draugijos“ redaktoriaus kun. Al. Dambrausko nubaudimas, ten pat, nr. 99, p. 4.

⁹⁹ A. K o t e n k o, min. veik., p. 27–28.

kreiptis net į ministrą pirmininką P. Stolypiną¹⁰⁰. Tačiau sudėtinga atsakyti į klausimą, kodėl šis kreipimasis liko be atsako. Galima prielaida, kad P. Veriovkiniui pirmiausia rūpėjo netinkami spaudos pasisakymai prieš vietinius valdžios pareigūnus, o ne tautinių grupių konfliktai, kurių atgarsiai pasireiškė periodinėje spaudoje.

Bendradarbiavimo paieška: Vilniaus gubernatorius Piotras Veriovkinas

P. Veriovkinas, eidamas Kauno gubernatoriaus pareigas (1904–1912 m.), aktyviau domėjosi periodinės spaudos reikalais nei jo kolegos Vilniuje. Vilniaus gubernatoriaus kanceliarijoje kasdieniniai periodinės spaudos vertimai organizuoti 1909 m., o Kauno gubernatoriaus vertimus iš lietuviškų periodinių leidinių (pvz., *Darbininkų balsas*¹⁰¹, *Nedėldienio skaitymas*¹⁰², *Draugija*¹⁰³, *Viltis*¹⁰⁴) gaudavo nuo 1906 m. Kauno gubernatoriaus kanceliarija rinko informaciją apie lietuviškų periodinių leidinių idėjinę kryptį. Tačiau pirmiausia Kauno gubernatoriui rūpėjo vietinės valdžios vertinimai¹⁰⁵, nes 1908 m. veiklos ataskaitoje jis pabrėžė, kad lietuviškoje periodinėje spaudoje propaguojamas „priešiškas nusistatymas prieš Rusijos imperijos valdžią“¹⁰⁶.

Pradėjęs eiti Vilniaus gubernatoriaus pareigas (1912 m.) P. Veriovkinas dar labiau susidomėjo periodine spauda. Naujas Vilniaus gubernatorius pareikalavo kasdien versti ne vien Vilniaus periodinę spaudą, bet ir leistą už Rusijos imperijos ribų – Krokovoje, Poznanėje. 1912 m. P. Veriovkiniui rūpėjo, kaip Lvivo ir Krokuvos periodinėje spaudoje atsispindėjo 1863–1864 m. sukilimo, 1812 m. karo įvykių metinių išskilmės, kaip vertinama vietinių valdininkų rusų organizacijų veikla Šiaurės vakarų krašte¹⁰⁷. Verstinėje medžiagoje gubernatorius atkreipdavo dėmesį į Šiaurės vakarų krašto lenkų ir lietuvių

¹⁰⁰N. L i e t u v n i n k a i t ė, min. veik., p. 179.

¹⁰¹Pl. žr.: Vertimai iš lietuviškos periodinės spaudos, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų spaudinių ir rankraščių skyrius (toliau – LNMMB RS), f. 19, b. 2311.

¹⁰²Plg. žr.: ten pat, b. 2314.

¹⁰³Plg. žr.: ten pat, b. 2295.

¹⁰⁴Plg. žr.: ten pat, b. 2302.

¹⁰⁵Pavyzdžiui, 1906 m. P. Veriovkinas gavo tokias išvadas apie lietuvišką periodinį leidinį *Nedėldienio skaitymas*: „siekia kelti lietuvių tautinę savimonę ir ypač nekenčia rusiškosios mokyklos Lietuvoje, aktyviai kovoja ne tik su katalikybės priešininkais socialistais, bet ir nuolat kritikuoja vietinę valdžią, didina etninę nesantaiką krašte“. Priešinga nuomonė buvo pateikta apie kitą periodinį leidinį *Vienybė*: „Nors laikraštis turi fanatiškumo bruožų, keldamas lietuvių tautinę savimonę ir kultūros klausimus, dauguma jo straipsnių korektiški, tonas santūrus ir be atviro priešiško Rusijos valdžiai“. Pl. žr.: N. L i e t u v n i n k a i t ė, min. veik., p. 179–180.

¹⁰⁶Kauno gubernatoriaus P. Veriovkino ataskaitos už 1908 metus juodraštis, LNMMB RS, f. 19–76, l. 44v.

¹⁰⁷Plg. žr.: Vertimai iš lenkiškosios periodinės spaudos, LVIA, f. 378, BS, 1912 m., b. 27.

ne vien religinių, bet tautinių santykių vertinimus, lenkams svarbių visuomenės veikėjų įpaminklinimo problemas, lenkų dvarininkų žemėvaldos klausimą¹⁰⁸, gubernatoriaus veiksmų ribojant lenkų kultūrinę saviraišką kritiką¹⁰⁹.

Sudėtinga atsakyti, kiek ši kaupiama medžiaga turėjo įtakos gubernatoriaus sprendimams. Matyt, pirmiausia periodinė spauda P. Veriovkinui buvo svarbus informacijos šaltinis siekiant pažinti vietines tautines grupes, įvertinant jų požiūrį į vietinę ir centrinę Rusijos imperijos valdžią. Tačiau skaitydamas vertimus iš periodinės spaudos, P. Veriovkinas lygino ir matė, kuo skiriasi vietinė periodika ir leista už Rusijos imperijos ribų. Galima prielaida, kad vietinė periodinė spauda (o pirmiausia lenkiškoji) jam atrodė kur kas nuosaikesnė, atsargesnė santykiuose su vietine valdžia, nei leidžiama Varšuvoje, Krokovoje, Poznanėje arba Lvive. Todėl 1913 m. kovo mėn. P. Veriovkinas išleido aplinkraštį, kuriuo Vilniaus laikinajam spaudos reikalų komitetui skyrė papildomą užduotį cenzūruoti į Vilnių įvežamą lenkiškąją periodinę spaudą¹¹⁰. Tačiau šis Vilniaus gubernatoriaus reikalavimas, susijęs su padidėjusiu darbo krūviu, sukėlė Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto nepasitenkinimą.

Komiteto pirmininkas kreipėsi į Vyriausiąją spaudos reikalų valdybą prašydamas užtarimo. Teigta, kad komitetas dėl darbų apimties negali prisimti papildomo išpareigojimo, o svarbiausia, šis reikalavimas neįeina į komiteto kompetencijų sritį¹¹¹. Matyt, atsakymas iš Sankt Peterburgo buvo palankus Vilniaus laikinajam spaudos reikalų komitetui, nes šio komiteto posėdžio protokolų medžiaga nerodo, kad 1913–1914 m. būtų cenzūruota lenkiškoji periodinė spauda, leista už Rusijos imperijos ribų. Tačiau 1914 m. vasario 16 d. atlikta neeilinė Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto revizija, kuri konstatavo „nesėkmingą ir blogai organizuotą“ komiteto veiklą. Dėl šaltinių stokos sudėtinga atsakyti į klausimą, kiek šią reviziją inicijavo Vilniaus gubernatorius. Tačiau į Vilnių atvykęs Vyriausios spaudos reikalų valdybos atstovas Sergėjus Vissarionovas (*Сергей Евлампиевич Виссарионов*, 1867–1918) asmeniškai susitiko su P. Veriovkinu. Pokalbio metu P. Veriovkinas atvirai nuogaštavo, kad komiteto pirmininkas A. Kemmerlingas „itin inertiškai prižiūri tautinę (ne rusų kalba leidžiamą) periodinę spaudą, šiais klausimais vengia gyvo bendradarbiavimo su gubernatoriumi ir vien kanceliariškai

¹⁰⁸ Plg. žr.: ten pat, 1911, b. 43, l. 142. Reikėtų pastebėti, kad dienraščio *Dziennik Poznański* straipsnių vertėjas pieštuku žymėdamas atkreipė gubernatoriaus dėmesį į pateiktą vertinimą, kad „žemėvalda yra viena svarbiausių valdžios „rusinimo“ politikos įrankių“, ten pat, l. 148.

¹⁰⁹ Plg. žr.: Vertimai iš lenkiškosios periodinės spaudos, LNMMB RS, f. 19, b. 2325, 2326, 2304, 2306, 2305.

¹¹⁰ 1910 m. kovo 10 d. Vyriausioji spaudos reikalų valdyba priėmė sprendimą, kad lietuviški periodiniai leidiniai, leisti už Rusijos imperijos ribų, turi būti tikrinami ne Sankt Peterburge, o Vilniaus laikinajame spaudos reikalų komitete. Pl. žr.: V. Č e r n i a u s k a i t ė, min. veik., p. 40.

¹¹¹ Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto pirmininko A. Kemmerlingo raštas Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai, 1913 m. birželio 13 d., LVIA, f. 601, ap. 1, b. 85, l. 51.

atsirašo¹¹². Komiteto pirmininkas iš savo pareigų atleistas. Matyt, Vilniaus gubernatorius norėjo glaudesnio santykio, vertinant periodinę spaudą, su vietiniais cenzoriais. Todėl naujuoju Vilniaus laikiniojo spaudos komiteto pirmininku pasiūlė skirti ilgametį Kauno gubernatoriaus kanceliarijos darbuotoją, savo bičiulį Piotrą Krugliakovą-Čerдацкий (*Петр Георгиевич Кругляков-Чердацкий*, 1869 – po 1916)¹¹³.

Dar anksčiau P. Veriovkinas bandė užmegzti bendradarbiavimą spaudos klausimais su Vilniaus policijos viršininku. 1911 m. P. Veriovkinas siuntė ištraukas iš periodinės spaudos, kurioje rašyta apie socialistų veiklą Vilniuje¹¹⁴, skatindamas organizuoti redakcijų kolektyvo sekimą. Tiesa, toks sumanymas Vilniaus policijos viršininko valdyboje ir Vilniaus saugumo tarnyboje jau buvo svarstytas. Prieš dvejus metus, 1909 m., Vilniaus saugumo viršininkas prašė Vilniaus policijos viršininko atsiųsti Vilniaus periodinių leidinių redakcijų sąrašą bei atskirai nurodyti redakcijų narių gyvenamąją vietą¹¹⁵. Mums nepavyko nustatyti, kas sąlygojo šį Vilniaus saugumo viršininko staigų susidomėjimą periodiniais leidiniais. Tačiau vargu, ar šis sumanymas buvo realizuotas, nes Vilniaus saugumo viršininkas nuolat kreipdavosi į Vilniaus laikinąjį spaudos reikalų komitetą, prašydamas nurodyti Vilniaus periodinių leidinių idėjines kryptis¹¹⁶. Turint šią informaciją, matyt, siekta efektyviau organizuoti sekimo darbus. Tačiau Vilniaus laikinasis spaudos reikalų komitetas eilinį kartą parodė savo darbo „rezultatyvumą“ – 1909 m. Vilniaus saugumo tarnybai jis galėjo pateikti duomenis vien už 1906 metus¹¹⁷, o 1910 m. Vilniaus periodinių leidinių apibūdinimą pateikė už 1908 metus¹¹⁸, kai dalis periodikos jau nutraukė savo veiklą. Tarp Vilniaus saugumo tarnybos dokumentų mums nepavyko rasti duomenų, patvirtinančių, kad buvo organizuoti Vilniaus periodinių leidinių redakcijų sekimo darbai. 1913 m. P. Veriovkinas, susirašinėdamas su Vilniaus laikinuoju spaudos reikalų komitetu, taip pat prašė Vilniaus policijos viršininko pateikti duomenis apie leidinių prekiautojų gatvėse skaičių, policijos išduotų leidimų skaičių ir atvejus, kai leidimai buvo atimti platinant draudžiamąją periodinę spaudą¹¹⁹. Tačiau paaiškėjo, kad sistemingos informacijos nebuvo, dažnu atveju ji net nebuvo renkama¹²⁰.

¹¹² Н. Г. Патрушева, Ревизия..., с. 145.

¹¹³ Н. Гринченко, В. Измозик, Н. Патрушева, Д. Эльяшевич, Д. Раскин, min. veik., p. 78.

¹¹⁴ Plg. žr.: LVIA, f. 378, BS, 1911 m., b. 44, l. 197.

¹¹⁵ Vilniaus saugumo tarnybos viršininko raštas Vilniaus policijos viršininkui, 1908 m. lapkričio 14 d., ten pat, f. 932, ap. 1, b. 35, l. 1.

¹¹⁶ Vilniaus saugumo tarnybos viršininko raštas Vilniaus policijos viršininkui, 1909 m. birželio 5 d., ten pat, l. 34.

¹¹⁷ Vilniaus periodinių leidinių charakteristika, 1906 m., ten pat, b. 35, l. 35–37v.

¹¹⁸ Vilniaus periodinių leidinių charakteristika, 1908 metai, ten pat, l. 77–79.

¹¹⁹ Vilniaus policijos viršininko raštas Vilniaus policijos skyriams, 1913 m. gruodžio 5 d., ten pat, f. 420, ap. 2, b. 1025, l. 449.

¹²⁰ Plg. žr.: ten pat, l. 449–458.

Apibendrinimas

Lenkijos spaudos tyrinėtojo H. Bałabucho išvada, kad XX a. pradžioje negalima kalbėti apie atskirą vietinės valdžios spaudos politiką¹²¹, galėtų būti taikli vertinant Vilniaus situaciją. Vilniuje aukščiausioji vietinė Rusijos imperijos valdžia taip pat neturėjo atskiros, apgalvotos, nuoseklios politikos periodinės spaudos atžvilgiu. Vietiniai generalgubernatoriai ir gubernatoriai vien reagavo į „iššūkius“ – privalėjo spręsti periodikos ne rusų kalba atsikūrimą Vilniuje, mažinti spaudos įtaką visuomenės nuostatoms 1905 m. įvykių metu. Tačiau A. Frezės, P. Veriovkino, o iš dalies K. Kšivickio veiksmų logika rodo, kad periodinę spaudą jie laikė visuomenę mobilizuojančiu įrankiu, buvo įsitikinę, kad periodika atitinkamai gali veikti visuomenės nuomones, vertybes. Todėl A. Frezė ieškojo „savojo“ leidėjo lenkiškajam dienraščiui Vilniuje, tikėdamas, kad taip šis periodinis leidinys bus vietinės Rusijos imperijos valdžios įtakoje. Kiek A. Frezės sprendimas buvo toliaregiškas, sudėtinga atsakyti, nors 1905 m. ir *Kuryer Litewski*, ir *Vilniaus žinios* – vieninteliai lenkiškas ir lietuviškas dienraščiai Vilniuje formavo gana atsargų santykį su vietine valdžia. Matyt, šie vilnietiški leidiniai vadovavosi tokia pačia logika, kuri buvo būdinga Varšuvos periodikai. Kaip taikliai pastebėjo vokiečių istorikas Malte Rolfas, Varšuvos dienraščių redaktoriai ir korespondentai taip pat ieškojo konsensuso su vietiniais valdininkais, siekdami išsaugoti viešojo spausdinto balso galimybę¹²². Galima prielaida, kad dalis Vilniaus periodinių leidinių tokių veiksmų laikėsi ir vėlesniais laikais, po 1905 m. įvykių. Neatsitiktinai Vilniaus gubernatoriaus pareigas ėjęs P. Veriovkinas, kuris lyginant su ankstesniais generalgubernatoriais ir gubernatoriais, labiau domėjosi spaudos reikalais, uždraudė kai kuriuos lietuviškus periodinius leidinius, leistus už Rusijos imperijos ribų, platinti Vilniuje bei skyrė (nors nesėkmingai) Vilniaus laikinajam spaudos reikalų komitetui užduotį – cenzūruoti lenkiškąją periodiką, leistą už Rusijos imperijos ribų.

XX a. pradžioje Vilniuje cenzūros komitetas ir aukščiausioji vietinė valdžia nebendradarbiavo. K. Kšivickiui, nepaisant jo asmeninių pokalbių su komiteto pirmininku A. Kemmerlingu bei pastangų užtikrinti efektyvų komiteto darbą, daugiau rūpėjo formalią tvarką. K. Kšivickis, taip pat jo pagalbininkas Vilniaus gubernatorius D. Liubimovas, kitaip nei Varšuvos generalgubernatoriai, nematė reikalo atsakingai rinkti vietinių cenzorių kandidatūrų. Svarbiausia, kad būsimasis cenzorius būtų Vilniaus generalgubernatoriaus kanceliarijai artimas asmuo, o jo dalykinės kompetencijos buvo antraeilis dalykas. Todėl nei K. Kšivickis, nei D. Liubimovas nesikišo į Vilniaus laikinojo spaudos reikalų komiteto darbą ir jo efektyvumą ribojant valdžiai „pavojingų“ idėjų sklaidą. Pirminis, o iš esmės vienintelis gubernatoriaus ir cenzorių bendradarbiavimą siekė užmegzti

¹²¹ H. B a ł a b u c h, min. veik., p. 36.

¹²² M. P о л ь ф, min. veik., p. 221.

P. Veriovkinas. Periodinė spauda jam buvo svarbus informacijos šaltinis siekiant pažinti vietines tautines grupes, įvertinti jų požiūrį į vietinę ir centrinę Rusijos imperijos valdžią. Kitaip nei K. Kšivickis, P. Veriovkinas buvo atidesnis periodinės spaudos idėjiniam turiniui, reagavo į skatinimus nepaklusti imperinei valdžiai, dažniau skyrė administracines baudas redaktoriams nei jo kolegos Vilniuje. Tačiau P. Veriovkinas, taip pat kaip Kyjivo aukščiausioji vietinė valdžia, nesiėmė per periodinės spaudos baudos sistemą reguliuoti tautinių konfliktų, kurių atgarsiai pasireiškė periodinėje spaudoje, bei ne visuomet buvo rusų nacionalistinių organizacijų gynėjas.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- ANIČAS, Jonas. *Petras Vileišis, 1851–1926*. Vilnius: Alma Littera, 2001.
Kuryer Litewski 1905–1915
- VILEIŠIS, Petras. Mano laike 33 metų darbų dėl lietuvių spaudos atsiminimai. *Lietuva*, 1925, nr. 251, p. 2.
Vilniaus žinios 1904–1909
Viltis 1907–1915
Новая жизнь 1905
Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Т. XXV, 1905.
Полное собрание законов Российской империи. Собрание третье. Т. XXVI, 1906.
Северо-западное слово. 1898–1905
- ТОЛСТОЙ, П [?]. Обязательные постановления о печати в порядке охраны. In: *Свобода печати при обновленном строе*. Санкт-Петербург: типография т-ва “Общественная польза”, 1912, с. 88–109.
- BALABUCH, Henryk. *Nie tylko cenzura. Prasa prowincjonalna Królestwa Polskiego w rosyjskim systemie prasowym w latach 1865–1915*. Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001.
- ČERNIAUSKAITĖ, Violeta. Cenzūros poveikis lietuviškų knygų leidybai 1904–1914 metais. *Bibliografija 2002. Mokslo darbai*, 2003, p. 37–42.
- JURGINIS, Jozas. *1905 metų revoliucijos įvykiai Vilniuje*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.
- JURKOWSKI, Roman. „Kurier Litewski“ w latach 1905–1907. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 1983, t. 22/1, s. 80–106.
- KORWIN-MILEWSKI, Hipolit. *Siedemdziesiąt lat wspomnień (1855–1925)*. Poznań: Jan Jachowski. Księgarnia uniwersytecka, 1930.
- KOTENKO, Anton. An Inconsistently Nationalizing State: The Romanov Empire and the Ukrainian National Movement. In: *The Tsar, The Empire and the Nation. Dilemmas of Nationalization in Russia's Western Borderlands, 1905–1915*. Ed. by Darius Staliūnas and Yoko Aoshima. Budapest-New-York: Central European University Press, 2021, p. 17–32.
- LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Kauno periodinės spaudos cenzūra 1900–1914 metais. *Knygotyra*, 2001, t. 37, p. 173–181.

MEDIŠAUSKIENĖ, Zita. *Rusijos cenzūra Lietuvoje XIX a. viduryje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1998.

MIKNYS, Rimantas. Lietuvos lenkų tauta: XX a. projekcijos ir realijos. *Praeities baruose: skiriama akademikui Vytautui Merkiui 70-ies metų jubiliejaus proga*. Vyr. red. A. Tyla, Vilnius: Žara, 1999, p. 243–254.

Prasa Królestwa Polskiego w opinii władz cenzury rosyjskiej (1901–1914). Dokumenty. Wstęp, opracowanie i przekład J. Kostecki, M. Tobera. Warszawa: oficyna Wydawnictwa ASPRA-JR, 2013.

RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Spaudą atgavus. Knyga ir skaitytojas 1904–1918 Lietuvoje*. Vilnius: Stepono leidykla, 1996.

SAWICKI, Jan. „Kurier Litewski“ Hipolita Korwin-Milewskiego. In: *W kraju i na wychodźstwie. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Sławomirowi Kalembe w sześćdziesięciopięciolecie urodzin*. Red. J. Sobczyk, L. Kuk, N. Kasperek, Z. Karpus. Toruń–Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2001, s. 353–372.

VIDMANTAS, Edvardas. *Lietuvos darbininkų periodinė spauda 1895–1917*. Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos institutas, 1979.

ЕФРЕМОВА, Елена Н. Цензура в библиотеках в Уральской провинции в начале XX века. In: *Цензура в России: история и современность. Сборник научных работ*. Вып. 4. Сост. и науч. ред.: М. А. Бенина, М. Б. Коначев, Н. Г. Патрушева. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2008, с. 172–184.

ГРИНЧЕНКО, Наталья А., ИЗМОЗИК, Владен С., ПАТРУШЕВА, Наталья Г., ЭЛЬЯШЕВИЧ, Дмитрий А., РАСКИН, Давид И. История цензурных учреждений в Виленской губернии в XIX – начале XX века. *Кнуготыра*, т. 43, 2004, p. 58–86.

СИДОРОВ, Алексей А. В Киеве (Из воспоминаний бывшего цензора). *Голос минувшего*, 1918, nr. 4–6, с. 221–230.

БЕЛЬГАРД, Алексей В. *Воспоминания*. Москва: Новое литературное обозрение, 2009.

ГАНФМАН, М. [?]. Явочный период свободы столичной печати. In: *Свобода печати при обновленном строе*. Санкт-Петербург: типография т-ва “Общественная польза“, 1912, с. 25–54.

ЕГОРОВ, Анатолий Е. Страницы из прожитого. In: *Цензура в России в конце XIX – начале XX века. Сборник воспоминаний*. сост. Н. Г. Патрушева. Санкт-Петербург: Северная звезда, 2003, с. 135–160.

ПАТРУШЕВА, Наталья Г. Ревизия Временного комитета по делам печати в Вильно в 1914 г. *Кнуготыра*, т. 47, 2006, p. 142–147.

ПАТРУШЕВА, Наталья Г. *Цензурное ведомство в государственной системе Российской империи во второй половине XIX – начале XX века*. Санкт-Петербург: Российская национальная библиотека, 2013.

РОЛЬФ, Мальте. *Польские земли под властью Петербурга. От Венского конгресса до Первой мировой*. Москва: Новое литературное обозрение, 2020.

СОПОВА, Анастасия П. *Правовое регулирование периодической печати в Российской империи в начале XX века. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук*. Москва, 2021.

ЦУМАРЕВА, Е. „Цензурный труд невыносим“. О деятельности Виленского временного комитета по делам печати (1907–1914 гг.). *Веснік МДУ імя А. А. Куляшова*, 2014, № 2(44), с. 28–33.

WHAT TO DO WITH THE PRESS? THE LOCAL RUSSIAN IMPERIAL AUTHORITIES AND THE PERIODICAL PRESS OF VILNIUS BETWEEN 1905 AND 1914

Summary

OLGA MASTIANICA

The article analyses the attitude of the top authorities of Vilnius to the periodical press between the manifesto of 17 October 1905 and 20 July 1914, when military censorship was imposed in ethnic Lithuania. The conclusion is that at the beginning of the twentieth century, it is impossible to speak of an independent press policy of the local authorities. In Vilnius, the highest local imperial authorities did not have a separate, thought-through, and coherent policy towards the periodical press. Local governors-general and governors just responded to the ‘challenges’: they had to deal with the re-establishment of the non-Russian periodical press in Vilnius and to reduce the influence of the press on public attitudes during the events of 1905. However, the logic of actions of the governor-general Alexander Freze, governor Peter Veriovkin, and, to some extent, governor-general Konstantin Krshivicky shows that they regarded the periodical press as a mobilising tool for society and were convinced that the periodical press was capable of influencing accordingly the public opinions and values. Therefore, Freze was looking for ‘his own’ publisher for the Polish daily in Vilnius, and Veriovkin banned the distribution in Vilnius of some Lithuanian periodicals published outside the Russian Empire and set the Vilnius Provisional Committee for the Press the task (albeit unsuccessfully) of censoring Polish periodicals published outside the Russian Empire.

At the beginning of the twentieth century, there was no cooperation between the censorship committee and the highest local authorities in Vilnius. Despite his personal conversations with Kemmerling, the chairman of the committee, and his efforts to ensure effective operation of the committee, Krshivicky was more concerned with the formal arrangements. Unlike the governor of Warsaw, Krshivicky and his assistant Dmitry Lyubimov, the governor of Vilnius, did not see the need for responsible selection of local censors. What mattered most was that the future censor should be a person close to the office of the governor-general of Vilnius, while his subject-matter competences were of secondary importance. Therefore, neither Krshivicky nor Lyubimov interfered in the work of the Vilnius Provisional Committee for Press Affairs and its effectiveness in limiting the spread of ideas deemed ‘dangerous’ to the authorities. Veriovkin was the first, and in fact the only one who sought cooperation between the governor and the censors. For Veriovkin, the periodical press was an important source of information in order to get to know the local ethnic groups and to assess their attitudes towards the local and central authorities of the Russian Empire. Unlike Krshivicky, Veriovkin was more attentive to the ideological content of the periodical press, responded to calls to disobey the imperial authorities, and more often imposed administrative fines on editors than his colleagues in Vilnius. On the other hand, Veriovkin, just like the highest local authorities in Kiev, did not resort to the system of fining the periodical press to regulate ethnic conflicts whose repercussions were manifested in the periodical press, nor did he always defend Russian nationalist organisations.

Gauta 2023 m. vasario mėn.

Priimta 2023 m. kovo mėn.

Olga Mastianica – humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos istorijos instituto XIX a. istorijos skyriaus mokslo darbuotoja. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys: tautiniai ir sociokultūriniai procesai Lietuvoje XX a. pradžioje, inteligentijos ir bajorijos tapatybė, masinės komunikacijos priemonės.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltų g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: mastianica@gmail.com

